

באר

ה"אור החיים הקדוש"

סדר לימוד ב"אור החיים" הקדוש

אלימלך בידמן

שליט"א

בתקנת מורינו הגה"צ רבי

פרשת משפטים פ"ד

באר ה"אור הזי"ם הקדוש"

סדר לימוד ב"אור החיים" הקדוש כתקנת מורינו הגה"צ ארי"ה אלמולך בדרמן שליט"א

פרשת משפטים פ"ד

לו צר כאשר עשה, והוא אומרו שלם ישלם וגו' טעם כפל שלם וגו' המבעיר וגו' כאן רמז הכתוב כי לא לאיש הרשע לבד יעשה ה' משפט התשלומין אלא גם להמחטיאו והוא יצר הרע בחינה המחטיאתו כי גם לו משפט חרוץ ביום ההוא יגדל המספד עליו בעשות בו ה' דין כמאמרם ז"ל (פסוק י"ג). שמביאו ה' ושוחטו ולא ימלט בבורחו לבצרה ואפילו לבצר (מכות י"ג). כי מזיד הוא ומלך המשפט ישפוט בצדק להשתלם ממנו ונשגב ה' לבדו ובקמא (ב"ק ס"ג). רמזו באופן אחר:

אם בעליו עמו לא ישלם אם שכיר הוא בא בשכרו: {כ"ב י"ד}

חס בעליו עמו וגו'. יש לנו לדון במשפט זה האם נשפטה בדין זה לעולם הבא כשיבוא בעל הפקדון הוא אדון העולם אשר הפקיד הנפש ביד האדם לשמור דכתיב (דברים ז ט) ושמור נפשך מאד כשיבא לתבוע פקדונו מכל א' ונמצא נגנב או נשבר או נשבה או מת כי כל בחינת אלו ישנם מצויות בעוברי עבירה יש מי שנפשו נגנבת ממנו במקרה לא טהור ויש שהוא מזיד בעבירה ואבר מאברי הנשמה המיוחד כנגד המצוה שעבר עליה הוא נפגם ולפעמים בעשות עון מהכריתות ומיתות בית דין גורם מיתה לנפש כאומדו (כלאשתי יז יד) ונכדתה הנפש ולפעמים יגרום לה שביה על דרך אומרים (ספר מ"ב י"ג) הנפשות העשוקות וגו' ובעמוד בעל הפקדון ויטעון טענה הנשמעת תן לי הנפש כמו שנתתה לך כאומרו (ספ"ט י"ג) והרוח תשוב אל האלהים אשד נתנה ודרשו ז"ל (ספ"ט ק"ג) תנה לו כמו שנתנה לך האם יכולין הנפקדים ליפטר בטענת בעליו עמו, כי אמרו ז"ל (ב"מ ל"ג) אפילו אמר לו השקיני מים ושאל ממנו חפצו הרי זה שאלה בבעלים והוא הדין כל השומרים, והן האדון קדם לזון ולכלכל מיום היות האדם והוא הנופח באף האדם נשמת חיים ומתעסק בצורכי אדם מלבד אשר יעשה לכללות העולם מחדש בכל יום מעשה בראשית לזה יקרא בעליו עמו מתחלה ועד סוף והרי שומרי הנפשות פטורים הגם שלא ישיבו הנפש כמו שנתנה:

ואומר לנפש אדם אל תבטחי בעושי משפט זה כי לב' סיבות לא יפטר בטענה זו, האחד כי כאן פירש בפירוש שיתחייבו השומרים וכל תנאי שבשמירה קיים וכאומרים בהשוכר את הפועלים (ב"מ ל"ג) מתנה בעל הפקדון על שומר חנם להיות חייב כשואל והטעם כי כל תנאי שבממון קיים והוא הדין שיכול להתנות המפקיד על השומר שיתחייב הגם שהוא בבעלים ואין זה מתנה על מה שכתוב בתורה בדרך זה כמובן מההיא דאמר שמואל במס' מכות (ב) ע"מ שלא תשמטנו שביעית אין שביעית משמטתו, ואמרו ז"ל שהטעם הוא שכל תנאי שבממון קיים ובמציאות שלפנינו כאלו התנה בפירוש על הדבר ממה שקבע עונשין לכל העובר על הפקודים ועוד לו שהוסיף להשביעה על הדבר, ב' יש לך לדעת כי שופטי ארץ לא ישפטו כל החיובים אלא מעט

כי תצא אש ומצאה קוצים ונאכל גדיש או הקמה או השדה שלם ישלם המבער את הבערה: {כ"ב ה'}

ובדרך רמז תרמוז התורה את אשר יסובבו הרשעים ברשעים כדי שיתעורר האדם מתרדמת שינת שכלו בהביטו הפלגת הרעות אשר יביאו לעולם כי לא לבדם יריעו אלא יסובבו רע לכל העולם, והוא אומרו **כי תצא אש** הלא ידעת כי צרת העם תתכנה בשם אש. וצא ולמד משליח גבריאל (יומא ע"ג) אשר שאל אש מבין הבדים (הכרובים) והוא בחינת תגבורת הדינים, ואמר ומצאה קוצים הם הרשעים שאינם אלא קוצים מכאיבים, ואומרו לשון מצאה על דרך אומרו (דברים נ"א) והיה כי תמצאן אותו וגו', והטעם משום שהרשע אין לו בעלים כי האדון ברוך הוא הנה הוא פקר בו והסיר אדנותו מעליו וה' הסתיר פניו ממנו ומעתה הרי הוא כמציאה וכל הפוגע בו יעשה בו רצונו, והודיע הכתוב עוד כי אחר שניתן רשות לאש הדינים להבעיר לא לקוצים לבד הם מבעירים אלא ונאכל גדיש כאן רמז אל תינוקות של בית רבן שעדיין אין להם קומה אלא גדושים שבולת עם חברתה כי בעונות הם הנתפסים בצרת עולם. גם אמרו ז"ל (ספ"ד פ"ג משנה) בפסוק (ספ"ט ט) מפי עוללים ויונקים יסדת עוזו כי היו ערבים בשעת קבלת התורה וכשירשיעו בני אדם הנה הרשות נתונה לאש לבער בהם, ואמרו או הקמה כאן מודיע כי לפעמים חרב עד צואר הגיעה מופתי הדור יסודי עולם נלקחים בעונם כדי להציל על כללות הדור כאומרו (ספ"ג ט) אשכול הכופר וגו', ולהם יקרא קמה על דרך אומרו (ספ"ט ט) זאת קומתך דמתה לתמר שהם הצדיקים הנמשלים לתמר כאומרו (ספ"ט ט) צדיק כתמר וגו', ולפעמים יגדל החטא ולא יצילו הצדיקים לבד וחימה שפוכה על כל שונאי ישראל, והוא אומרו או השדה שזה ירמוז אל כללות ישראל ולא יספיקו לא תינוקות ולא צדיקים להציל. והודיע הכתוב כי יש יום לאל איום לבא במשפט עם הסובבים את הדבר למיתת הצדיקים וגאוני עולם להשתלם מהם, והוא אומרו שלם ישלם המבעיר הם הרשעים הקוצים את כל אשר הרגו, ואמרו ז"ל (ספ"ט ק"ג) כי ה' יתן כח ברשעים לסבול שיעור המגיע להם בחטאם או לרשע רע לשמים ולבריות כמה יסבול בעד קלקולו, ותמצא (ב"ר פ"ג) שהצדיקים כשהיו בניהם מגיעים לכלל שנים שאינם נלכדים בעון אביהם היו שמחים ואומרים ברוך המקום שפטרם מעונש זה, הרי כי יעניש ה' לגורם עונש בשבילו לזולת, ובאמת כי יחדד אנוש ויכבה שלהבת יצרו המחטיא אותו באש המשפט בהעלותו על לבבו נהרות העונשים אשר יגיעוהו על כמה נפשות קטנים וגדולים אין קץ שכולם הוא הרצחן הגדול להם באמצעות תאותו הסרוחה, והנה אמרו ז"ל (קידושין ט) לעולם יראה אדם כאלו כל העולם כולו חציו זכאי וכו' עשה עבירה אחת אוי לו שהכריע את כל העולם לחובה ודם כל העולם ודם זרעיותיהם על צוארו ועל נפשו עמוסים ויסבול מר המות בעד כל נפש אחת מהם ובכל צרתם

חבל תחבל שלמת רעך עד בא השמש תשיבנו לו: {כ"ב כ"ה:}

חס חבול תחבול. נראה כי ירמוז להעיר אדם הנרדם אשר בידו שלמת מי שאמר עליו הכתוב (פסל כ"ז) רעך ורעה אביך וגו' והנפש תתיחס לשלמה על דרך אומרים במסכת שבת (קנ"ג:) משל למלך שחלק בגדי מלכות וכו', וכבר פירשנו בו כי לצד שנפש אדם היא מאורו יתברך, שנאמר בו (פסלס קד) עוטה אור כשלמה, ויצו ה' אם משכנה בחובו שהם חטאיו יש לו זמן להשיבו עד בא השמש על דרך אומרו (פסלס ו) תשב אנוש עד דכא, ואמרו ז"ל (פסלס ככס פ"ג) עד דכדוכה של מות כי יש לו זמן תשובה עד ביאת שמשו. וטעם כפל חבול תחבול, דע כי כל אדם מישראל יש לו ג' בחינות נפש רוח נשמה וכאן רמז הכתוב על שלשתן, כנגד הנשמה אמר **חס חבול**, וכנגד הרוח אמר **תחבול**, וכנגד הנפש אמר **שלמת רעך**, וכנגדם אמר ג' חלוקות, א' כי היא כסוטה לבדה היא הנשמה, ב' היא שמלתו לעורו והיא הרוח, ג' במה ישכב והיא הנפש אשר עמו בקבר וכאומרו (פסלס י"ד) ונפשו עליו תאבל. ואומרו והיה כי יצעק פירוש חוזר לענין ראשון תשיבנו לו שהיא התשובה כי לא יצטרך לצער להשיבו אלא כי יצעק ישמע ה' וגו' ויעבור חטאתיו:

וְדַל לֹא תִהְיֶה בְּרִיבּוֹ: {כ"ג ג':}

ודל לא תסדר בריבו. ירמוז בתיבת בריבו על דרך אומרים ז"ל (ויקרי פל"ד) כי העני עושה מריבה עם קונו למה זן לכל והוא ברעב ובעירום וכל הנותן פרוטה לעני ומפרנסו הרי זה משבית ריב עני מעל השמים ובזמן שאין חונן דלים טענת עני היא טענה הנשמעת ומהודרת, ולזה יצו ה' שלא יסובבו הידור לריב העני עם קונו אלא יחוננוהו כמשפט חונן דלים:

וְעַבְדְּתֶם אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם וּבְרַךְ אֶת לַחְמְךָ וְאֶת מִימֶיךָ וְהִסְרְתִי מִחֶלֶק מִקְרַבְךָ: {כ"ג כ"ה:}

ועבדתם את ה' אלהיכם וברך את לחמך ואת מימך והסרת מן חלק מקרבך. אולי שהוא נמשך עם מה שלמעלה כי כשישבר כח העבודה זרה ויהרוס מבצריה בזה עובד את ה' וישפיע לו טובה ויברך לחמו. ואומרו ואת מימך פירוש להיות שמהמים יולד הכחישות ותולדות החולאים וליחות הרעות לזה הבטיח שיברך מימיו שיצמחו צמח האדם בתכלית הבריאות כידוע למשכילים בהבחנת המימות כי אחרי מים חיים ישוטט האדם לשכון שם והבטחה גדולה הבטיח הבורא ברוך הוא בזה, ולזה סמך לברכת המים ולא תהיה משכלה וגו', וצא ולמד מה שדרשו ז"ל (בבבס נ"ט) במי פרת:

מהרבה וכל המשפטים השופט כל הארץ ישפוט בצדק ומי יאמר כי הפושע בנכסי רעהו והוא בבעלים שלא ישפטהו השופט כמו שהוא שופט כמה וכמה שפטורין בדיני אדם וחייבים בדיני שמים וכו' וכמו שפירשתי למעלה בפסוק (כ"ג י"ג) מות יומת כי לא לכל מחוייבי מיתה יצו ה' לשופטי ארץ להרוג וכו'. ותמצא כיוצא בזה שצוה ה' כי שומר חנם ושומד שכר ושואל פטורין בהקדשות ואפילו פשעו ואפילו לרמב"ם שחלק לחייב בפשיעה בקרקעות ועבדים נראה מדבריו כי יודה בהקדשות שפטור גם בפשיעה מטעם כי בא המיעוט בכל השומרים, וממנה אתה למד כי לא פטור ומותר הוא ואדרבה עונשו גדול הוא שזלזל נכסי שמים אלא שלא קבע ה' משפטו לדייני ארץ וסלק דינו לפניו. ויש עוד לאלוה מילין כפי פנימיות התורה ואין כאן מקומן:

אִם כֶּסֶף תִּלְוֶה אֶת עַמִּי אֶת הָעֲנִי עִמָּךָ לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנֶשֶׁה לֹא תִשְׁיַמּוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ: {כ"ג כ"ד:}

חס כסף. במכילתא אומר כל אם שבמקרא רשות חוץ מזו וכו'. וצריך לדעת למה ידבר ה' בדרך ספק במקום ודאי. ואולי כי בא הכתוב להודיע ולהשיב גם כן לאשר ישאל השואל בראותו כי ירבה כבוד אדם בזהב לרוב ואוצרותיו מלאים הון עתק ללא צורך בו ויאמר אדם מה הנה אוצרות זהב לאדם ללא דבר למה לא הספיק ה' לתת לו מזונותיו הצריכין ולא יהיה זה גדול מיעקב אבינו אשר שאל (בבבס כח ט) לחם לאכול ובגד ללבוש, הן אמת כי מה שיחסר לאדם מכדי צורכו יש טעם בדבר ליסרו על עונו מה שאין כן אוצרות הון למה לאיש אין לו צורך בהם, לזה הודיע הכתוב כי הסובב דבר הוא אותם שאינם ראויים לקבל חקם לצד מעשיהם כי ה' בחסדו נותן שפע הצריך בריוח לכל איש ואיש די מחסורו והיה כי יחטא אדם ואינו ראוי לקבל פרנסתו בכבוד מאל הכבוד החלק המגיעו לא יטלנו עליון אלא הרי הוא מתקבץ אל מקום אחר ותהיה פרנסת הלז עם אדם אחר הבא לו דרך שם פרנסתו ויתפרנס בפחיתות ובביזוי כאשר גזר הגוזר בצדק. ויעשה ה' בדרך זה לב' מדות טובות הא' להשתלם אדם בעולם הזה פעלו הרע, והב' כדי שיזכה הנותן באמצעות נתינת צדקה וחסד לרעהו. וזה הוא אומרו **אם כסף תלוה את עמי פירוש אם ראית שהיה לך כסף יתר על מה שאתה צריך לעצמך שאתה מלוה לעמי תדע לך שאין זה חלק המגיעך אלא חלק אחרים שהוא העני עמך, ובזה רמז כי צריך לפתוח לו משלו. ואולי כי רמז לו גם כן שלא יתנשא ויתגדל על העני בראותו כי הוא הנותן לו, והוא אומרו לא תהיה לו כנושה לשון נשיאות ומעלה כי משלו הוא נותן לו. וחזר לומר כנגד ההלואה לא תשימון עליו וגו':**

לעילוי נשמת

הרה"ח ראובן בן הרה"ח ישראל עוזר קליין זצ"ל

נלב"ע בחג השבועות תשע"א